

írások egy könyvről

A magyar–spanyol kapcsolatok ezer éve*

Az Egyetemes Történeti Beszélgetések V. vitadélutánja keretében 2006 nyarán az ELTE BTK Történeti Könyvtárában Anderle Ádám *A magyar–spanyol kapcsolatok ezer éve* című könyvről tartottak kerekasztal-beszélgetést, amelynek résztvevője volt Bubnó Hedvig medievista, a Károli Gáspár Református Egyetem adjunktusa, Faluba Kálmán hispanista, az ELTE Spanyol Tanszékének docense, Majoros István történész, az ELTE Történeti Intézetének docense és a beszélgetés moderátora, Szilágyi Ágnes Judit történész, a Pannon Egyetem docense. A sorozat hagyományaihoz híven az elhangzottakra reagált a kötet szerzője, Anderle Ádám, a Szegedi Tudományegyetem professzora, Hispanisztika Tanszékének vezetője.

Szilágyi Ágnes Judit: Anderle Ádám kötete, mint a címe is mutatja, ezer év történetét öleli fel. Ezért a beszélgetőpartnereket nemcsak a szűken vett hispanista, latin-amerikanista szakmából hívtam, hanem olyanokat kerestem, akik a könyvben hangsúlyosabban szereplő korszakok, témák szakértői: Faluba Kálmán a magyar–spanyol kapcsolatok történetének kiváló ismerője; Bubnó Hedvig középkorásként foglalkozott többek között Árpád-házi Szent Erzsébet ibériai, spanyolországi kultuszával; Majoros Istvánt pedig elsősorban a 19–20. századot és a nemzetközi kapcsolatok történetét bemutató fejezetekről kérdezem majd.

Kezdjük talán a címben szereplő három fogalommal: az ezer évet átfogó tematika, illetve külön-külön, az egyes korszakok esetében mit is jelent az, hogy *magyar*, az, hogy *spanyol* és az, hogy *kapcsolatok*?

* ANDERLE Ádám: *A magyar–spanyol kapcsolatok ezer éve*. Szegedi Egyetemi Kiadó–Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2006. 208 p.

Faluba Kálmán: Már a tartalomjegyzék és a névmutató, amivel én kezdtem az olvasást, igen informatív, megdöbbentően érdekes, hogy ez a nem túl terjedelmes könyv igen bő névmutatót tartalmaz. Mit jelent ez? Azt jelenti, amire a szerző bevezetőjében utal is, hogy a téma nagyon sok további kutatási lehetőséget rejt. A kapcsolatok – talán meglepő, hogy egyáltalán léteztek, hiszen Európa két végét, igen távoli pontját kötötték össze – valóban igen sok személyiséget és igen sok történelmi korszakot érintenek. Én ugyan nem vagyok történész, és csak egy-egy morzsáját ismertem az összegyűjtött anyagnak, de azt hiszem, hogy sokaknak mond jónéhány újdonságot ez a könyv.

Bubnó Hedvig: Ebből a szempontból a téma legproblematisabb része a középkor, amikor a legnehezebben megfogható, hogy mit is jelent a *magyar–spanyol kapcsolat*. A kötetből ezt már a kalandozások korával foglalkozó fejezetnél érzékelhetjük, hiszen ebben az időszakban a magyar államiság még nem létezik. Ráadásul amikor a kalandozó magyarok eljutnak az Ibériai-félszigetre, akkor a még nem egységes Ibériai-félszigeten kialakult különböző királyságokkal, kis államokkal kerülnek kapcsolatba. Elsődlegesen, mint a könyv forrásaiból megtudjuk, a cordobai kalifátus számára jelentenek igazi fenyegetést a kalandozó magyarok. Ez is egyfajta kapcsolat.

A következő fejezetekben már az összeurópai kereszténységbe beilleszthető kapcsolatokról van szó, például ott, ahol a Santiago de Compostelába irányuló zarándoklatokat tárgyalja a szerző, illetve a nagyon korán ebbe a zarándoklatba bekapcsolódó magyarokról ír. Persze ebben az esetben nem a *magyarságnak* van igazából jelentősége, hanem a keresztény európai egységnek, hiszen tudjuk, hogy a Santiago de Compostelába kiépített peregrinációs útnak ilyen egyetemes jelentősége is van, főként a clunyi kolostorok középkori történelemből jól ismert hatása miatt.

Később a dinasztikus kapcsolatokról olvashatunk, azaz előbb az aragón királyság korszakáról (12–16. század), majd a Habsburg-korszakról, ahol felmerül egy másfajta összekötő kapocs is: elsődlegesen a török elleni küzdelem az, ami szorosabbra fűzi a szálakat a két állam között. Két monarchia kapcsolata ez, a bécsi udvar és a spanyol királyi udvar bonyolult viszonya, amiből természetesen nem maradhat ki a magyar királyság sem, de a lényeges a két Habsburg-központ.

Nekem nagyon tetszett, hogy a sok érdekes példa mellett a fejezetek végén mindig ott a konklúzió, annak értékelése, hogy az adott korszakban milyen a kapcsolat minősége, milyen jellegzetességei vannak, kölcsönösségen alapul-e vagy egyoldalú kezdeményezések sorozata csupán.

Majoros István: A „mit jelent a *magyar*, mit a *spanyol* és mit a *kapcsolat*” kérdését hadd kezdjem a végén: Anderle Ádám könyve az úgynevezett

kapcsolattörténeti kutatások körébe tartozik. Az ilyen jellegű munka unikum a magyar történetírásban, a nemzetközi szakirodalom azonban nagyobb; hogy csak egyetlen, magyarul is olvasható példát mondjak ez utóbbira, ebbe illik G. Duby és R. Mandrou *A francia civilizáció ezer éve* című munkája.

Ha egy történész azt a szót használja, hogy *kapcsolat*, akkor hagyományosan a diplomáciatörténetre gondol. Azaz arra, hogy az ember belül a levéltárba és nézi a külügyi anyagokat, a diplomaták, a külügyminisztériumok iratait. Tágabb, modernebb megközelítésben viszont a nemzetközi kapcsolatok története nem csupán a diplomáciáról, tehát nem csupán a kabinetek közötti viszonyról szól, hanem mindenről, ami két ország viszonylatában felmerülhet (ide tartoznak például a politikai, kulturális, gazdasági, turisztikai vagy sportkapcsolatok). Anderle Ádám könyve ez utóbbi vonulatba illeszkedik, hiszen tágan értelmezi a kapcsolatok történetét: nem csupán politikáról, hanem vallási, irodalmi és más kulturális kapcsolatokról is szól. Ebből adódik, hogy könyve rendkívül adatgazdag. Bár hozzá kell tennem, hogy nem módszeres és nem is részletes kapcsolattörténet, ahogy az a terjedelméből is következik. Viszont így sokkal érdekesebb, mert a szerzőnek lehetőséget ad arra, hogy csemegézzon az elmúlt ezer év történetéből, és néha egészen meglepő tényeket mutasson be. Mint például azt, hogy II. Lajos magyar király halálának híre egy hét alatt eljutott a spanyol udvarba. Bámulatos gyorsaság, ha a korabeli hírterjedési viszonyokat tekintjük.

Bubnó Hedvig említette a középkor kapcsán a *spanyol* fogalom differenciált értelmezését. A 19. században meg éppenséggel a *magyarral* van probléma. A magyar–spanyol kapcsolattörténet ugyanis ekkor a legszegényebb, ami annak köszönhető, hogy Magyarország a Habsburg Birodalom része, így a külpolitikát Bécsből irányítják, a hispán világból a hírek Bécs közvetítésével jutnak el Magyarországra, bár a birodalom diplomáciai posztjain gyakran magyarokat találunk. 1848–49-ben viszont megélénkül az érdeklődés Magyarország iránt.

Úgy látom, hogy főleg a 19. században vannak találkozási pontjai témának a nagy nemzetközi vonulatokkal. A század első felében, a napóleoni korszakban, a bécsi kongresszus idején Spanyolország még részese a világpolitikának, még ha ekkorra már lényegesen gyengébbek is a pozíciói, mint korábban. A Szent Szövetség 1823-as kongresszusa idején, Veronában döntenek arról, hogy Spanyolországban ki teremtsen rendet, és itt merül fel az is, hogy Latin-Amerikában mitévők legyenek az európaiak. Ez azt jelenti, hogy még mielőtt a Monroe-elv megszületett volna, gyakorlatilag már Európában eldőlt, hogy a korszak nagyhatalmai nem fognak beavatkozni Latin-Amerikában.

Az 1840-es évek problematikája is érdekes. Spanyolország sajátos szerepet játszik a mediterrán térség viszonyaiban, furcsa módon – ahogy Anderle Ádám ír is erről – egy házasság kapcsán. Igen komoly diplomáciai csatározáshoz vezetett a kérdés: kihez is menjen férjhez II. Izabella spanyol királynő? A francia vagy az angol érdekek érvényesüljenek? Ki kerekedik felül, Palmerston vagy Guizot? Bár Spanyolországban hagyományosan az angol befolyás volt erősebb, végül mégis Guizot játszotta ki Palmerstont 1846-ban: amikor férjhez adták Izabellát, az a francia szempontok, érdekek szerint történt. Ezt Palmerston soha nem bocsátotta meg Guizot-nak, úgyhogy amikor 1848-ban kitört Párizsban a forradalom, Palmerston rendkívül örült Guizot bukásának. Anglia volt az első nagyhatalom, amely elismerte az új Franciaországot, tehát a spanyol házassági ügynek is szerepe lehet abban, hogy a francia 1848-as forradalmat az angolok siettek elismerni.

Sz. Á. J.: A „mi a *spanyol*, mi a *magyar*” kérdésnek még egy nagyon érdekes vonatkozásával találkozhatunk a könyvben, a 20. századból. A polgárháború következtében „kettévált” Spanyolország esete ez, amely a II. világháború után „két” Magyarországgal állt kapcsolatban. Spanyol részről Franco, illetve az emigránsok képviselik a két ellentétes pólust, míg magyar részről a szocialista állam apparátusa, illetve a trianoni Magyarország emigráns diplomatái, akik félhivatalosan továbbra is jó ideig működnek Spanyolországban.

Majoros István említette a sport fontos szerepét a kapcsolattörténetben. Anderle Ádám is ír hasonlóról könyvében, a magyar focisták spanyolországi szerepléséről, akik az 1956-os forradalmi híreket szinte kiszorítják a spanyol sajtóból.

Talán az elmondottakból is kiderült, hogy a kötetnek van egy erős, középkorról szóló része, azután – a szerző maga is érzékelteti – következik egy kapcsolatokban, adatokban szegényebb időszak, majd egy újabb élénkülés a legutóbbi időkben. Ebben a hosszú, ezeréves folyamatban melyek azok a pontok, ahol a könyv központi témája, a magyar–spanyol reláció szélesebb nemzetközi kontextusba helyezhető, esetleg nagyobb nemzetközi figyelmet kap? És ha vannak ilyen pontok, sikerült-e ezeket a szerzőnek megragadnia?

B. H.: Anderle Ádám erre a korai korszakoktól kezdve törekszik, minden időszak sajátos jellegzetességei szerint. Itt van mindjárt a magyar kalandozások bosszantó jelensége, amiről talán senki sem gondolta, hogy milyen belső feszültséget okoz az Ibériai-félsziget politikai helyzetében.

A következő fázisban már a középkori királyságok egy sokkal kiforrottabb diplomáciai tevékenységét figyelhetjük meg. A szerző mindig hang-

súlyozza, hogy nagyjából egy időben emelkedik fel a két királyság, az aragóniai és a magyar, ugyanakkor kerülnek a jelentősebb európai királyságok közé, és ilyen módon ebben a korszakban nyilvánvalóan kiegyensúlyozottabb a kapcsolatuk; mindkettő nagyra törő célok érdekében próbál dinasztikus viszonyt építeni. Tehát a dinasztikus kapcsolatok korszakában ott a nemzetköziség is, hiszen Bizáncból Nyugat-Európaig, Dél-Itálián és a pápaságon keresztül olyan szövevényes viszonyrendszerrel van szó, amely – természetesen a középkori helyzetnek megfelelően – valódi világpolitika. Ahogy haladunk előre az időben, megjelenik a török veszély is. Dél-Európa, Hispánia és Magyarország számára ugyanaz a fenyegetettség, ráadásul mindkét fél a „végeken”, Európa két pólusán fekszik. Ez megint csak összeköti a két királyságot. Nemzetközivé akkor válik ez a probléma, mikor az európai hatalmak bekapcsolódnak a konfliktusba, és ettől aztán még nehezebbé, kuszábbá válnak a diplomáciai megfontolások, a politikai lépések.

M. I.: A nemzetközi kapcsolatrendszer szempontja – amely szerintem is végigvonul a könyvön – különösen erős hangsúlyt kap a török korszakban, hiszen Magyarország és Spanyolország között ekkor érdekazonosság van. És ez a nemzetközi háttér a 19–20. század tárgyalásakor is mindig jelen van. A 19. században, amikor Európa kettészakad (akkor is, nemcsak a 20. században): 1833-ban létrejön egy konzervatív tömb, 1834-ben pedig a négyes szövetséggel egy liberális tömb. A karlista háborúknál ez az ellentét pontosan nyomon követhető. Anderle Ádám egyébként említi, hogy a karlisták között is vannak magyarok, ahogy már korábbi korokban is jelen voltak.

Egyetlen kultúrtörténeti példát hadd mondjak: 1495-ben VIII. Károly francia király itáliai hadjáratával kezdődik – amiről keveset szoktunk beszélni – a szifilisz elterjedése egész Európában. A francia seregben spanyol és magyar zsoldosok is vannak, ennek következtében egy vagy két év múlva Magyarországon is megjelenik a betegség. Elmondhatjuk, hogy Magyarország rendkívül gyorsan felzárkózott Európához ebben az időben...

A könyv 19–20. századdal foglalkozó részében, főleg a II. világháború utáni, a kétpólusú világban játszódó események mögött, szintén ott a nemzetközi háttér. Bár ezen a téren volt némi hiányérzetem is: keveset ír a szerző arról, hogy a spanyol gyarmatbirodalom, illetve az amerikai államok függetlenné válása vajon mennyire befolyásolja a magyar–spanyol kapcsolatokat, van-e egyáltalán hatása ebben a vonatkozásban. Érdekelt volna – mivel Anderle Ádám foglalkozik kulturális, irodalmi kapcsolatokkal is, és ír a romantikáról –, hogyan látja a 19. századi magyar romantika születésében a spanyol hatást. Ugyanez a kérdés merül fel a

konzervativizmus eszmerendszerének hazai formálódásával kapcsolatban is, amelynek szintén voltak spanyol példái.

F. K.: A spanyol–magyar viszony nemzetközi beágyazottsága ürügyén visszatérnék a dinasztikus kapcsolatokhoz. Anderle Ádám részletesen leírja Árpád-házi Jolánta férjhez menetelét az aragóniai királyhoz, Jakabhoz. András királyunk, Jolánta apja ugyanúgy vezet sikertelen keresztes hadjáratot, mint veje, Hódító Jakab, aki, ha lehet, még sikertelenebb. Flottája éppen csak kifut a kikötőből, és rögtön vissza is fordulhat egy vihar miatt. Mindenesetre mindkettejük nagy célja a Szentföld visszahódítása volt.

És itt van a török kor, és Hunyadi János ötlete, amelyet Anderle Ádám szintén említ könyvében: a kormányzó szinte felkínálja a magyar trónt V. Alfonz aragóniai királynak. Miért? Mert Alfonz, aki Nápolyt is birtokolja, és élete nagy részét ott tölti, majdnem szomszéd, természetes szövetséges a törökellenes harcban. A terv mégsem sikerül. Nagyon érdekes a Rákóczi-szabadságharc ideje is. Miért olyan sikeres Rákóczi egy ideig? Hát azért – gondolom én, ha nem így van, akkor majd a történészek javítanak –, mert a Habsburgok el vannak foglalva Spanyolországban. Amint azt a hadállást feladják, akkor a szabadságharcnak is vége. Rákóczival mégis tartja a kapcsolatot a spanyolországi győztes fél, V. Fülöp, a Bourbon király, hogy esetleg a Habsburgok ellen valamilyen módon kijátszhassa, bár ebből sem lesz semmi.

A példákat azért idéztem, hogy megerősítem, valóban lépten-nyomon találkozunk a két ország kapcsolatának tágabb nemzetközi összefüggéseivel.

Sz. Á. J.: A példák sora egészen napjainkig, mondjuk az Európai Unióhoz való csatlakozásig folytatható, hiszen a kötet jelenkori témákkal zárul. Most azonban – miután alaposabban foglalkoztunk a könyv tartalmának, szerkezetének bemutatásával – szóljunk a módszertani szempontokról, illetve a feldolgozott forrásbázisról.

B. H.: A kötetben sok az újdonság, az új forrás és következtetés egyaránt. Ilyen a Konstancia-ügy. Ezzel kapcsolatban Anderle Ádám leírja azt az érdekes tényt, hogy sem a pápai források, sem pedig a korabeli aragón források nem említik a későbbi III. László – Konstancia és a magyar Imre király fia – születését. Ez nyilvánvalóan újonnan felfedezett forrásokon alapuló megállapítás, és a szerző maga is jelzi, hogy a téma további kutatásokat igényel. Más esetekben is gyakran utal erre, ha még nyitott történeti problémával, feltáratlan területtel találkozunk; így számos témát kínál a kutatóknak. Ezer év történetét ilyen terjedelmű könyvben a tudományos monográfiák klasszikus követelményei szerint

(jegyzetapparátus stb.) nyilván nem is lehet feldolgozni. Mégsem tévedek talán, ha rendkívüli adatbázisnak, lehetőségek tárházának tartom ezt a szintézist. Mindenki, aki elolvassa, tele lesz ötlettel, úgyhogy én a könyv figyelemfelkeltő jellegét különösen kiemelném. Amellett, hogy érződik a munka mögött rejlő igen alapos kutatás, a levéltári bázis ismerete és használata.

M. I.: Nekem a kötet módszertani, vagy ha tetszik, műfaji szempontból egy jól megírt, összegző jellegű kutatási beszámolónak tűnik. A szerző sok érdekeset ír le, de ha mondjuk én írtam volna ilyen jellegű könyvet, több lábjegyzetet és pontosabban készítettem volna, hiszen az idézetek esetében az olvasó nem tudja, honnan is valók. Ezenkívül a bibliográfiát szélesítettem volna általános művekkel, hogy ne csak azoknak a kötetei szerepeljenek benne, akik szűken véve erről a témáról írtak.

B. H.: Itt-ott engem is zavart, hogy például azt olvastam: „egy spanyol történész hölgy ír erről meg erről a témáról” (35.), és nem tudtam meg, hogy ki az illető, hogy milyen szálon indulhatnék el a téma nyomában. Bár – ahogy az előbb mondtam – ilyen jellegű munkától nem várom el a tudományos igényű lábjegyzetelést, néha mégis hiányzott a rövid tájékoztatás.

M. I.: A könyv műfaji, módszertani jellegéből egyébként több dolog is következik. A szerző egyrészt „csemegézhet”, miközben felvázolja a kapcsolattörténet főbb vonulatait. Ugyanakkor – amint Bubnó Hedvig is mondta – megfogalmazhat feladatokat is, amiket az elmúlt ezer év történetét kutatva el kell végeznie a jelen és a következő generációknak. Az egyik legnagyobb feladat pedig éppen a spanyol világot ismertebbé tenni a magyar köztudatban. Sokkal többet foglalkozunk mondjuk a németekkel, de még a franciákkal is, főleg a 20. század története kapcsán, míg a spanyolokat nemcsak a szélesebb értelemben vett történeti közgondolkodásban, hanem a szűkebben vett szakmai-történeti gondolkodásban sem nagyon találjuk.

A megoldandó problémák közül hadd említsek néhány rendkívül érdekeset. Anderle Ádám felveti a kérdést, hogy a spanyolok anyagilag részt vettek-e a török elleni harcokban, vagy sem. Azt sejteti, hogy igen, és attól tartok, hogy ez a tény nem igazán ismert, még a szakemberek körében sem.

A másik példa a 20. századból való. Érdemes lenne módszeresen és részletesen megnézni a spanyol–magyar külügyi kapcsolatok történetét ebben a korszakban. Magam részt veszek egy francia–magyar forrásgyűjtemény kiadásában. A Történettudományi Intézetben készülő munka során 1918 és 1932 közötti francia diplomáciai dokumentumokat pub-

likálunk, előbb francia, majd magyar nyelven. Hasonló Tilkovszky Lóránt munkája, amelyben a budapesti osztrák követség jelentéseit dolgozta fel, elsősorban az 1930-as évekre vonatkozóan. Ilyen jellegű kapcsolattörténeti kutatásokat, forráspublikációkat a spanyol–magyar relációban is fontosnak tartanék. Különös „szépsége” lenne a dolognak, hogy nem egy nagyhatalom szemüvegén át láttatná az eseményeket. Egyébként Harsányi Iván szokott mutatni nekem a magyar történelem egy-egy sorsfordulójával kapcsolatos spanyol dokumentumokat, melyek rendkívül érdekes szempontokat adnak a történésznek a hazai események, a kor megértéséhez.

F. K.: Mindkét kolléga említette, hogy ötleteket ad a könyv arra, hogy mit lehet, mit kellene még elvégezni. Egy ilyen további kutatásra méltó témát látok én Tóth Tihamér püspök, egyházi író életművében. Vallásoktatáshoz használt könyvek szerzőjéről van szó, munkáit az 1920–30-as években tömegesen fordították spanyolra. Nagyon érdekes az erre vonatkozó statisztika, és a címek is árulkodók: *A jellemes ifjú*, *A vallásos ifjú*, *A keresztény házasság*; némelyik 10 kiadást megért. A spanyolországi Tóth Tihamér-jelenség alkalmas lenne egy komolyabb neveléstudományi, neveléstörténeti vizsgálatra is. Egyszer, évtizedekkel ezelőtt jelentkezett nálam egy mallorcai postásfiú. Elmondta, hogy Tóth Tihamér könyveiből tanították a ferencesek a gimnáziumban. Több más magyar nevet is említett, például Vörösmartyt, aki példaként szerepelt ezekben a tankönyvekben. Úgy tűnik tehát, hogy Tóth Tihamér munkáinak valóban volt hatásuk Spanyolországban. A könyvek fordítója megtanult magyarul, tehát eredetiből dolgozott, a munkatársa, segítőtársa pedig egy Mallorcán élő magyar festőnő volt.

Sz. Á. J.: Amit Faluba Kálmán elmondott, eszembe juttatja a kötet egy újabb érdekességét. Azt, hogy a szerző egyes személyiségeket, spanyolországi magyar emigránsokat, magyar diplomatákat, valamint hispanistákat is bemutat. Számomra különösen kedves ez az érdeklődés az „elődök” és az „utódok” iránt. Ebben a témakörben persze megint rejlenek további kutatási lehetőségek, akár Passuth László, akár Kőrösi Albin személyiségének, életművének értékelésére gondolunk. Kiemelkedő figura Marosi Ferenc. Irathagyatéka számos adalékkal szolgál például a spanyol reagálással kapcsolatban a magyar 1956-os forradalom idején.

Persze a kérdés fordítottja is tovább kutatható. Mi a helyzet a Magyarországon élő spanyolokkal? Spanyol részről kiket hajt a magyar kultúra iránti intellektuális érdeklődés? Kik azok a kiemelkedő spanyol diplomaták, akik Magyarországra vonatkozóan jelentős iratokat hagytak hátra?

M. I.: Anderle Ádám a magyar diplomáciai iratok egy részét már publikálta, lehetne életrajzokat is készíteni, de hát a magyar történetírásnak vannak még hiányosságai. Az életrajz az utóbbi években amúgy sem igazán divatos műfaj nálunk, szemben a nyugati világgal, ahol vaskos kötetek jelennek meg, például diplomatákról is. Mi még nagyobb formátumú személyiségek bemutatásával is adósok vagyunk.

Ami nekem is nagyok tetszik, az a kötet végén lévő összefoglaló egyrészt arról, hogy kik foglalkoznak Magyarországon a hispán világgal, melyek a kutatás műhelyei. Érdekes módon az derül ki ebből, hogy – ami a történelmet illeti – a vidéki egyetemek előnyben vannak ezen a területen, míg az ELTE-n inkább az irodalom, a nyelvészet erősebb. A saját tanszékemen nincs hispanista, Szilágyi Ágnes Judit a 2005/2006-os tanévtől tart hispanista/latin-amerikanista előadást; korábban nálunk nem volt ilyen téma.

Sz. Á. J.: A recepciókutatás – a két országban egymásról kialakított kép elemzése – felé mutat a kissé egzotikus, eszmetörténeti jellegű kérdés, amely a spanyol Fekete Legendára vonatkozik, illetve annak továbbélésére a magyarországi gondolkodásban, egészen a *Tolnai Világtörténet*-ben vagy Hajnal István műveiben való megjelenéséig. Vajon hogyan alakult ki ez a kevésbé hízelgő kép a spanyolokról? Szolgál-e ez Magyarországon politikai célt? Milyen historiográfiai vonatkozásai vannak?

B. H.: Anderle Ádám alapvetően a konzervatív-liberális politikai szembenállást tekinti itt meghatározónak. Ennek függvénye, hogy mikor fekete és mikor „rózsaszín” ez a legenda. És ehhez kötődik a historiográfiai attitűd is: melyik történész hogyan viszonyul a kérdéshez politikai beállítottsága, meggyőződése szerint.

F. K.: Eszembe jutnak gyerekkoromból a szép, század eleji, kemény táblájú, gazdagon illusztrált kötetek, amelyek a spanyolokról rendkívül negatív képet festettek: lusták, hazudósak, lopnak... Ellenpontnak pedig ott voltak a portugálok, akiket viszont valamiért igen rokonszenvesnek írtak le.

B. H.: Nekem külön örömet okozott, hogy ebben a könyvben nem csak politikatörténetről van szó, hanem irodalomról, általános kultúrtörténetről, a mentalitástörténet körébe tartozó kérdésekről, a két nép egymásról alkotott általános, nyilván néha szematikus, mégis érdekes véleményéről. Ezt a kölcsönös reflexiót egyébként a bemutatott példákon kívül más esetekben is szívesen látnám. Érdekelne például, hogy az 1898-as nemzedék keltett-e valamilyen visszhangot a Nyugatosok körében vagy esetleg jóval később, egy másik korszak egy másik nemzedékben, amikor a kortárs spanyol irodalom megismertetése révén „divatba jött”

Spanyolország. Úgy látom, a kölcsönös érdeklődés – ha időnként fázis-késésekkel is – a két térség között szinte állandóan jelen van.

Egy középkori példával szeretném zárni ezt a témát. Anderle Ádám könyvében felsorolja azokat a magyarországi helyeket, azokat a templomokat, amelyek hispániai szentek patrociniumát mondhatták magukénak. Mivel már a 11–12. század fordulóján megkezdődtek a zarándoklatok Compostelába, majd hosszú évszázadokon keresztül folytatódtak, természetes, hogy ennek volt valamilyen lecsapódása a keresztény Magyarországon is. Erről szolgál egészen konkrét adatokkal a szerző, vagyis a kölcsönösségen alapuló kulturális hatásokról – esetünkben ezeknek egyik szép példájáról –, amelyek tehát kezdettől fogva léteztek egészen a puha diktatúráig.

Sz. Á. J.: Ezzel a megjegyzéssel lezárnánk a vitát is, és átadom a szót Anderle Ádámnak. Kérem, reagáljon az elhangzottakra!

Anderle Ádám: Először szeretném megköszönni az Egyetemes Történeti Beszélgetések szervezőinek, hogy figyelemre méltatták a könyvem, és hogy a magyar–spanyol kapcsolatok történetéről ilyen formában szó eshetett.

Majoros István fogalmazta meg a legpontosabban a kötet lényegét: ez egy kutatási beszámoló. Az előszóban is jelzem, hogy praktikus céloom volt egyetemi tankönyvet, jegyzetet írni. Azt is tudtam, hogy 200 oldalnál nagyobb nem lehet a terjedelme. Ezzel függ össze egyrészt a lábjegyzetek hiánya, másrészt a bibliográfia jellege, ahol – némi önzéssel – a magam publikációit, illetve tanítványaimnak, doktoranduszoknak, szakdolgozóknak a témával kapcsolatos munkáit gyűjtöttem össze. A kötet témakörében egyébként születtek már tudományos igényű publikációk, bőséges lábjegyzettel, magyar és spanyol nyelven, azonkívül három dokumentumkötet is. Ugyanakkor a jelen anyagnak tényleg az lenne a célja, hogy további kutatások épüljenek rá. Hiszen van egy doktori programunk Szegeden, amelynek tematikája a hispán világ története, illetve a magyar emigráció Latin-Amerikában.

Akkor kezdtem a könyv témájával foglalkozni, mikor a „két világ találkozásának” 500. évfordulóján, 1992-ben, Kádár Béla külkereskedelmi minisztersége idején engem bíztak meg, hogy írjak egy kis brosrát a magyar Expo-pavilon számára a magyar–spanyol kapcsolatokról, 25 kéziratoldal terjedelemben. Addig nem sokat tudtam a kérdésről, de összegyűjtöttem, hogy mi az, amit a magyar történetírás korábban feltárt. Nagy meglepetésemre a 19–20. század fordulójának nagy történetészgenerációja igen érdeklődött a spanyol ügyek iránt. Ezeket a meglévő kutatási eredményeket átrostálva lehetett tovább gondolkodni.

Éppen ebben az időben kezdett formálódni Szegeden előbb a spanyol szakképzés, majd az önálló tanszék. És mivel alapvetően történészek hozták létre, úgy gondoltam, hogy a Latin-Amerikát illető kutatások folytatása mellett mi más lehet egy induló, magyarországi spanyol tanszék feladata, mint a magyar–spanyol kapcsolatok történetének feltárása. Az első feladat az volt, hogy átnézzük a már meglévő tanulmányokat, forrásokat. Sok olyasmit találtunk, amit spanyol kutatók már feltártak, de ami a magyar történetírásba nem épült be. Például 1908 óta spanyol forráspublikációk szólnak arról, hogy nem Hunyadi János volt az első, aki megkereste V. Alfonz aragóniai királyt, felajánlva neki a magyar trónt, hanem ez már tíz évvel korábban, Zsigmond halála után is felmerült. Száz év nem volt elég ahhoz, hogy magyar történészek használják Alfonz erre vonatkozó leveleit. Vagy ilyen a Konstancia és Imre körüli „botrány”, mert ez botrány: olyan, mint a sztálingrádi csata, amelyről német filmhíradót is látunk, meg szovjet filmhíradót is, de a kettőben csak a Volga meg a Sztálingrád szó volt azonos. Hiszen a középkori történetben csak a két főszereplő, Imre meg Konstancia neve a biztos, de egyetlen más adat sem.

Hadd hívjam fel a figyelmet itt is arra, hogy magyar levéltárosok rendszeresen jártak Spanyolországban évente-kétévente, hazahoztak jelentős hungarikaanyagot, mikrofilmeket. Azonban a 19. századi dokumentumokat alig látta néhány történész. A török háborúk spanyol forrásait – óriási anyag – szintén alig ismerjük. Másik érdekes téma a 16–17. századi aprónyomtatványok köre. Készült róluk egy katalógus, mely úgy 2600 darab spanyol aprónyomtatványt rögzít címmel és jegyzetekkel; ezeknek mintegy 40%-a magyar témát érint, török ügyekről szól. A török háborúkat más vonatkozásban is meg kell nézni. A spanyol államtanács iratait is érdemes lenne tanulmányozni, hogy világos képünk legyen például a pénzügyekről, arról, hogy évente a spanyol, pontosabban a kasztíliai államtanács mennyi pénzt utalt ki háborús célokra – nem a magyaroknak, hanem Bécsnek. Aztán meg lehetne nézni, hogy Thökölyre miért figyel a spanyol közvélemény; nem véletlenül, hanem mert Spanyolországban megerősödik a rendi mozgalom a 17. század második harmadában, körülbelül akkor, amikor a Habsburg Birodalomban. Felhívtam a figyelmet arra is, hogy a magyar kiegyezés milyen nagy figyelmet kapott a századvégi Spanyolországban: baszkok és katalánok Bécs és Budapest kapcsolatában voltaképpen megtalálták a modellt saját helyzetük rendezésére.

A kötetben – ahogy ez elhangzott – az alapkutatás jellegű fejezetek valóban keverednek azokkal a területekkel, amelyeket mások már ku-

tattak. Az alap kutatás főként a spanyol és a magyar sajtóanyagra, illetve a spanyol külügyi levéltár dokumentumaira épül (például a spanyol követi jelentésekre). A magyar külügyi anyagban különösen érdekes Bakách-Bessenyei György irathagyatéka. A könyv bizonyos értelemben tehát – mint már mondtam – kutatási beszámoló, ugyanakkor tankönyv is, amit úgy kellett megírni, hogy olvasmányos legyen.

Örülök, hogy a beszélgetésben szóba került Tóth Tihamér. Az ő személye számomra nagy felfedezés volt. Nemrégén vettem fel a kapcsolatot a mallorcai püspöki levéltár vezetőjével, mert úgy tudom, hogy a levéltárosok közül valaki még személyesen ismerte is Tóth Tihamért. A magyar–spanyol történész vegyes bizottság neves, nagykövet-történész-akadémikus tagja, amikor említettem neki felfedezésemet, elmondta, hogy ő még tanult Tóth Tihamér tankönyveiből a középiskolában. Egyik tanítványom pedig most talált egy viszonylag új, 2000 után kiadott kötetet, amely válogatás Tóth Tihamér munkáiból. Ez mutatja életműve máig ható érvényét. Egyébként 37 művét adták ki, több mint százféle kiadás található a madridi nemzeti könyvtárban, de megjelent Latin-Amerikában is, például Brazíliában és Bogotában. Nyilvánvaló, hogy ezzel a személyiséggel valamit kezdeni kell. Ugyancsak érdekes a fordító személye, története is, ahogy Faluba Kálmán mondta.

És itt van Kőrösi Albin. Róla is kellene egy rendes kötet, bár van, aki személyével kapcsolatban finnyáskodik, de tény, hogy ő az első, aki egész figyelmével a spanyol–katalán irodalom felé fordult.

Majoros István két nagyon konkrét kérdést tett fel, a gyarmatok és a romantika dolgában. Ez utóbbi kapcsán csak megemlíteném, hogy egy szegedi doktorandusz erről szóló munkájából is érzékelhető egyfajta „körkörös” hatás, ahogy a spanyol romantikára hat a német, míg az osztrákra a spanyol, és ezek hatása megjelenik Magyarországon is. A 19. század közepén spanyol drámák, színművek törnek be a magyar színpadra, először németül, azután magyarul.

A gyarmatok témakörét szándékosan rekesztettem ki a könyvből, mert úgy tűnik, hogy a spanyol–magyar kapcsolatok történetében a gyarmatoknak nem volt jelentős szerepük. Csak szórványos jelenségekről van szó, például a török háborúk korában az érsekújvári csata, a magyar (vagyis a keresztény) győzelem híre eljut Dél-Amerikába is, és tiszteletére egész nap zúgnak a harangok a gyarmatokon is.

Reflexióimat azzal a megállapítással zárnám, hogy Európa e két távoli tája, Magyarország és Hispánia között a fizikai tér ugyan mindig állandó, de a történelmi tér néha szűkül, néha tágul. Így például a középkorban egymáshoz közel érezhette magát egy spanyol és egy magyar, mondjuk,

ha gyalog nekiindult a peregrinációnak Santiago de Compostelába. Az sem véletlen, hogy Brachfeld Olivér talált vagy 28 olyan katalán balladát, amelyek magyar témát dolgoznak fel. A török elleni harcok idején még tart ez a szövetségtudat. A történelmi tér egyszer csak, úgy a Rákóczi-szabadságharcot követő évektől kitágul, nő a távolság a két ország között, és így is marad egészen az 1960–70-es évekig. Ebben az időben alig tudunk egymásról, vagy torzképeket formálunk. Majd következik egy hirtelen jött, erős irodalmi érdeklődés: a magyar műfordítók elképesztően jók, és amit az 1960-as évektől produkálnak, az Európában példa nélküli. Igaz, a politikai kapcsolat a két ország között csak lassan éled fel, a demokratikus rendszerváltások után élénkül meg igazán. Saját szakmámat tekintve viszont az az érzésem, hogy amikor Európa történetéről, egyetemes történetről van szó, akkor a magyar történész gyakran még mindig csak Párizsig, Rómáig, Londonig, néha Washingtonig lát (egy időben persze Moszkváig is ellátott), az Ibériai-félsziget viszont szinte nem létezik számára. Pedig, amíg Európa egészét nem ismerjük, addig Európa régióit sem ismerhetjük igazán. Ez a kis, 200 oldalas beszámoló erre akarta felhívni a figyelmet – az egyetemi hallgatókét és a szélesebb olvasóközönségét is.

Szilágyi Ágnes Judit

A polgári átalakulás Spanyolországban 1808–1868*

A könyv, amely *A múlt ösvényén* című sorozat része (sorozatszerkesztő: Gyáni Gábor), Spanyolország igen érdekes, de nálunk viszonylag kevésbé ismert időszakáról, nevezetesen a 19. századi polgári átalakulás évtizedeiről szól. A sorozat kizárólag a 19. és a 20. század eseményeit világítja meg, eddig ritkán alkalmazott nézőpontokból. Így került a sorozatba a Széchenyiről szóló pszichotörténeti tanulmánykötet, a Ferenc József korabeli újságokat és újságolvasási szokásokat, valamint a győri polgárok 1870 és 1940 közötti vállalkozásait bemutató könyv. De találhatunk értekezéseket az egykori republikanizmusvitáról és a Svájcba irányuló 1956-os magyar emigrációról is.

Semsey Viktória témaválasztása jól illeszkedik a sorba. Elsőrendűen felépített kötetéből a laikus és a korszakot jobban ismerő olvasó számára-

* SEMSEY Viktória: *A polgári átalakulás Spanyolországban 1808–1868*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005. 185 p.